

شیوه‌ها و کاربردهای تأکید در غزلیات سعدی

شهرام خسروی

www.ketab.ir

انتشارات طاق‌بستان

۱۳۹۶

سرشناسه:	خسروی، شهرام، ۱۳۵۰ فروردین -
عنوان و نام پدیدآور:	شیوه‌ها و کاربردهای تاکید در غزلیات سعدی / شهرام خسروی.
مشخصات نشر:	کرمانشاه: طاق بستان، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری:	۱۱۰ ص.
شابک:	۲۰۰۰۰ ریال ۷-۴۴۲-۵۱۰-۹۶۴-۹۷۸:
وضعیت فهرست نویسی:	فیفا
یادداشت:	کتابنامه.
موضوع:	سعدی، مصلح بن عبدالله، - ۶۹۱ق -- نقد و تفسیر
موضوع:	Sa'di, Mosleh-ibn Abdollah -- Criticism and interpretation
موضوع:	شعر فارسی -- قرن ۷-۶ق. -- تاریخ و نقد
موضوع:	th century -- History ۱-۱۲ Persian poetry -- and criticism
رده بندی کنگره:	۱۳۹۶ ش ۵/خ ۵۱۰۵ P.R
رده بندی دیویی:	۸۱۳/۳۱
شماره کتابشناسی ملی:	۴۸۵۱۱۸۳

■ عنوان: شیوه و کاربردهای تأکید در غزلیات سعدی

■ مؤلف: شهرام خورشیدی

■ ناشر: طاق بستان

■ نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶ کرمانشاه

■ طراح جلد: محمد فرهنگیان

■ صفحه آرا: فیروزه استوان

■ شمارگان: ۱۰۰۰

■ قطع: وزیری، ۱۱۰ ص

■ شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۰-۴۴۲-۷

■ قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

انتشارات طاق بستان

کرمانشاه: خیابان آیت‌اله کاشانی

(دبیراعظم) روبروی هتل بیستون

تلفن: ۰۸۳۳۷۲۹۱۷۳۲۲

فاکس: ۷۲۷۱۶۴۳

فهرست مطالب

احوال، آثار، اندیشه های سعدی

۱	افصح المتکلمین سعدی شیرازی
۴	ویژگی های غزلیات سعدی
۴	طبع لطیف و ذوق بی مانند و استعداد شگرف
۵	گزینش الفاظ ساده برای بیان معنی
۷	از تقلید و تکرار معانی روی برتافته
۸	ایجاز سخی و اطناف، مملّ در غزل های سعدی
۹	صراحت سخن
۱۰	اعتدال در آوردن اشیای لفظی و معنوی
۱۲	هم زبانی و همدلی
۱۳	سهل ممتنع
۱۴	عشق و عرفان
۱۶	نوآوری در سبک عراقی
۱۷	بیان وعظ، حکمت و ارشاد
۱۸	تخلص
۱۹	اوزان عروضی فارسی و عربی
۲۰	مَثَل

علم معانی و موارد عام تأکید

۲۳	علم معانی
۲۷	تعریف تأکید
۲۷	موارد عام تأکید
۲۷	تکرار
۲۹	تکرار با کسره

۳۰	تکرار در کلمات مرکب
۳۱	تصرفی اندک در کلمات
۳۳	فاصله شدن کلمه یا کلمات در بین دو کلمه مکرر
۳۳	تکرار جمله و جمله واره
۳۴	آوردن مترادف
۳۵	بدون واو و کراه
۳۵	آمدن واو در بین کلمات مترادف
۳۶	آمدن کسره در بین کلمات مترادف
۳۶	مترادف آوری با اتباع
۳۷	تقویت کلمات ضعیف
۳۷	جمع کلمات جمع
۳۸	افزودن تر به اسم تفضیل های فارسی و عربی
۳۸	افزودن ضمایر منفصل به ضمایر مشترک
۳۹	ذکر نهاد پیوسته و جدا
۴۰	قرار نگرفتن ضمیر متصل در جای خود
۴۰	اجتماع «یک» و «ی» نکره
۴۱	فاصله افتادن بین یکی و اسم نکره
۴۱	افزودن «ی» مصدری به اسم مصدرهای فارسی و عربی
۴۱	جمع بستن اسم مبهم
۴۲	افزودن «ی» صفت ساز به صفاتی
۴۲	پی آوری کلمات متناسب با هم
۴۴	حذف شناسه
۴۴	عدد برای بیان کسرت
۴۵	وصف

۴۷		صفت جای موصوف
۴۸		عطف با بعضی از گروه های گسسته قیدی
۴۸		حذف پیوند یا فصل
۴۹		اغراق و مبالغه و غلو
۵۰		تعجب
۵۰		تضاد
۵۱		قلب
۵۳		سوگند
۵۴		جملات پرسشی
۵۵		ضرب المثل
۵۶		قصر یا حصر یا ویژه گری
۵۸		قصر جمله
۵۹		قصر مؤکد
۵۹		آوردن واژه های عام تأکید همراه قصر

موارد خاص تاکید

۶۱		تأکید اسم
۶۱		به وسیله خود، خودم و خودت
۶۳		تأکید اسم ها و ضمائر جمع
۶۳		دلالت واژه هایی بر کمال و کلیت
۶۶		آمدن هر همراه اعداد
۶۶		آمدن «هر» و «هیچ» همراه برخی واژه ها
۶۷		با واسطه ی (از)
۶۷		عطف کردن اسم های متضاد
۶۸		به کار بردن بعضی از واژه ها مانند «هر»، «همه» و مترادف های آن با اسم

۶۹	به کار بردن پیوندهای تخصیص
۷۰	صفات تفضیلی
۷۰	گروه ها و واژه های تفضیلی و عالی
۷۱	تأکید صفت
۷۱	با تبدیل کُن آن به صفت تفضیلی
۷۱	اضافه شدن سده به آخر اسم مفعول
۷۲	تأکید شدن صفات به د - «نان» و «چنین» با «آن» و «این»
۷۲	با پسوند نسبت به آخر صفات
۷۳	تأکید قید
۷۳	با قیدهای خاص
۷۵	تأکید قید و گروه های قیدی با «هر»
۷۶	همراه شدن قیود با «که»
۷۶	قیدها و گروه های قیدی برای تأکید جمله های منفی
۷۶	آمدن «هیچ» و «ایچ» گاهی با جمله منفی
۷۷	قیدهای تأکید معادل جمله
۷۷	«که» در حکم قید تأکید جمله
۷۷	بین دو جمله مکرر
۷۸	بین دو جمله غیر مکرر
۷۸	تأکید فعل
۷۸	با پیشوند «به» در قدیم
۷۹	با همی و می در قدیم
۷۹	با قیدهای پیشوندی
۸۰	ساخته شدن قیود به وسیله کلمات مکرر
۸۱	از میان افعال، امر و نهی

۸۲	 به وسیله بعضی از مفعول مطلق ها
۸۲	 با فاصله افتادن بین «نه» و فعل در قدیم
۸۲	 به کار بردن مضارع به جای امر و نهی
۸۳	 تَقَدُّم فعل
۸۳	 صوت های معادل فعل
۸۳	 با فعل دعا
۸۴	 با مضارع
۸۴	 با امر
۸۴	 تأکید صوت
۸۴	 شیوه های اختصاصی تأکید صوت
۸۵	 به وسیله تکرار صوت
۸۵	 با آوردن صفت به ویژه صفت سندی همراه صوت
۸۵	 جمع شدن دو عامل تأکید در یک صوت
۸۵	 تأکید جمله
۸۶	 قیده‌های خاص تأکید جمله
۸۷	 تأکید به وسیله صوت
۸۸	 اصوات مخالف و انکار
۸۸	 باید و لازم است و غیره
۸۹	 با استفهام انکاری
۹۱	 منابع و مآخذ

مقدمه

بنیاد جهان، حیات، انسان همواره بر «تنوع» و «تکرار» است از تپش قلب تا روز و شب، توالی تصویر، و در نسبت خاص از این تنوع و تکرارهاست که موسیقی مفهوم خود را از می‌داند.

ادبیات در هر شکل و قالبی که باشد، نمایشگر زندگی و بیان‌کننده‌ی ارزش‌ها و معیارها و ویژگی‌هایی است که زندگی فردی و جمعی بر محور آن‌ها می‌چرخد، نقد و بررسی و ارزیابی آثار ادبی نیز چنین است و نمی‌تواند به دور از آن ارزش‌ها و معیارها باشد و بی‌توجه از کنار آن‌ها بگذرد. به عبارت دیگر نقد و بررسی آثار ادبی را از دیدگاهی می‌توان درس زندگی نامید. به همین جهت گسترده‌ی تنوع و خصوصیات و مظاهر آن؛ ادبیات از دو گذرگاه ما را به زندگی پیوند می‌دهد نخست از گذرگاه عاطفی وقتی که آن را می‌خوانیم، سپس از گذرگاه خردورزی وقتی که آن را بررسی و نقد می‌کنیم؛ زمانی که قطعه شعری را می‌خوانیم عواطف و احساسات ما با عواطف و احساسات شاعر، جنبه‌های مشترک پیدا می‌کند و با او هم‌سوئی روانی پیدا می‌کنیم و هرگاه سرگذشتی را مطالعه کرده، در کشاکش حادثه‌ی بزرگی قرار می‌گیریم و لحظات زندگی‌مان با آن حادثه آمیختگی پیدا می‌کند، در این موارد نفس و جان ما نمی‌تواند از اثر پذیری بر کنار ماند. «عواطف اموری ثابتند جز تغییری اندک در آنها راه ندارد و اگر تغییری پیدا شود در شکل و ظاهر آن‌هاست نه در اصل و اساس آن‌ها» (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۰: ۲۶)

علم معانی دانشی است که به یاری آن، حالات گوناگون سخن به منظور هماهنگی با مقتضای حال مخاطب بیان می‌شود. چون بحث تأکید از مباحثی است که کمتر به آن توجه شده است؛ هم در نحو کاربرد دارد و هم در بلاغت و نقد شعر؛ اما در زبان فارسی و آثار استادان صاحب فن به طور ناقص و بریده بریده مطرح گردیده است. در زبان‌شناسی جدید آنچه گاهی موجب تأکید می‌شود مبحث حشر است، که یکی از مباحث مهم زبان می‌باشد، که در زبان آوردن دو عامل همساز است. رای رساندن یک معنی یا یک نقش واحد که حذف یکی از آنها خللی به معنی نرساند.

به عبارتی دیگر یکی از آن‌ها چندان مورد نیاز نیست، مانند من در جمله‌ی (من رفتم) که (من) و (مَ) هر دو هم بر اول شخص مفرد دلالت می‌کنند و در جمله‌ی یاد شده می‌توان از من که نهاد جداست و چون نهاد پیوسته (اجباری) داریم چشم‌پوشی کرد، در نهایت متوجه می‌شویم که حضور (من) برای تأکید بیشتر است.

این مقوله در زبان و ادبیات فارسی تحت عنوان‌های تأکیدی به صورت خلاصه در مورد آن بحث شده است و در کتاب‌های دستور نحو و بلاغت به صورت پراکنده سخن از تأکید به میان آمده است، اما هیچ‌کدام به دقت و صریح و طبقه‌بندی شده نیست.

از این‌رو ما بر آن شدیم که این موضوع را دقیق‌تر و گسترده‌تر در غزلیات سعدی مورد نقد و بررسی قرار دهیم و با جمع‌آوری و دسته‌بندی موارد تأکید و شیوه‌های کار برد آن در غزلیات سعدی و آوردن نمونه‌هایی از ابیات آن اثری به سامان و مدون فراهم نماییم.

در این کتاب شیوهی جمع‌آوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای بوده است. شیوهی ارجاع بصورت درون متنی انجام پذیرفته، عدد اول سمت راست شماره‌ی غزل و عدد بعدی شماره‌ی بیت است و برای فهم بیشتر و سریع‌تر موضوع ابتدا نمونه‌هایی از کاربرد آن‌ها در زبان عادی بیان شده و سپس نمونه‌هایی از غزلیات سعدی برآورده شده است؛ کل غزلیات شامل: قطعات، طئیات، بدایع، خواتیم و ترجیعات می‌باشد که با حروف الفبا مشخص گردیده است.

برای انجام پژوهش، متن کامل غزلیات سعدی، به تصحیح حبیب یغمایی به کوشش مهدی منائی چاپ دوم ۱۳۹۰ به عنوان منبع اصلی کار مدنظر قرار گرفت و بیشتر نمونه‌ها از این منبع است. آج گردیده است.